

Број: 1375-5/24

Датум: 25.12.2024. године

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЈЕТЕ И КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

н/р министра, гђа Жељка Стојичић

ПРЕПОРУКА: Медијска и информациона писменост и употреба вјештачке интелигенције у образовању

У оквиру надлежности које произилазе из Закона о омбудсману за дјецу Републике Српске¹ Омбудсман за дјецу Републике Српске редовно прати усклађеност домаћих прописа са УН Конвенцијом о правима дјетета, али и развој и трендове међународних прописа и докумената који се тичу дјеце и остваривања и заштите њихових права. Такође, Омбудсман за дјецу сарађује са релевантним домаћим и међународним актерима који се баве питањима из домена заштите и промоције права дјетета и редован је члан Европске мреже омбудсмана за дјецу ЕНОК (ENOC- European Network of Ombudsman for Children)².

Дјелујући у оквиру горе поменутих надлежности, Омбудсман за дјецу РС је активно укључен у рад Мреже за медијску и информациону писменост³ коју је оформила Регулаторна агенција за комуникације БиХ.⁴ Институција је такође укључена у обиљежавање глобалне седмице медијске писмености под покровитељством Унеска⁵ (Агенција уједињених нација за образовање, науку и културу). Унеско је Агенција УН-а која је носилац активности у остваривању Циља 4. у оквиру Одрживих циљева развоја и Агенде 2030 „Обезбиједити инклузивно и праведно квалитетно образовање и промовисати могућности цјеложивотног учења за све“.⁶

Медијска и информациона писменост (МИП) односи се на суштински важне компетенције (знања, вјештине и ставове) које грађанима омогућавају да се адекватно односе према медијима и другим снабдјевачима информацијама, укључујући и дигиталне

¹ Службени гласник Републике српске бр. 103/08, 72/12, члан 3 и члан 5.

² <https://enoc.eu/>

³ <https://medijskapismenost.ba/cp>

⁴ <https://www.rak.ba/sr-Cyrl-BA/>

⁵ <https://www.unesco.org/en>

⁶ <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/sdgs>

креаторе, тзв. инфлуенсере, те да развијају критичко мишљење и вјештине цјеложивотног учења да би се социјализовали и постали активни грађани. Из потреба „адекватног односа према медијима“ и „развоја критичког мишљења“, Омбудсман за дјецу РС је препознао важност медијске и информационе писмености код дјеце, нарочито узимајући у обзир улогу дигиталних технологија у животу и образовању данас. Представници Омбудсмана за дјецу су током глобалне седмице МИЛ-а, која је обиљежена од 26. октобра до 5. новембра 2024., одржали низ радионица у основним и средњим школама РС-а под називом „Другарство, емпатија и права“ са фокусом на кориштење интернета и друштвених мрежа. Такође, представници Институције учествовали су, путем линка, на хибридној конференцији коју је 30. и 31. октобра 2024. у Аману, Јордан, организовао Унеско на тему: *“Нове дигиталне границе информација: Медијска и информациона писменост за инфромације од јавног интереса”*. Током ове конференције нарочита пажња посвећена је улогама које имају креатори дигиталних садржаја (популарно „инфлуенсери“) у преносу информација и креирању јавног мњења. Такође, разговарано је о утицају генерисане вјештачке интелигенције на живот савременог човјека а нарочито о употреби исте у креирању и дисеминацији информација и у образовању.

Омбудсман за дјецу РС је, пратећи развој међународних трендова и документа који утичу на права дјетета, анализирао и документ и извјештаје Унеска који се односе на кориштење вјештачке интелигенције у образовању. Један од тих докумената је и *“Вјештачка интелигенција и образовање: водич за доносиоце одлука”*⁷. Унескова свјетска комисија за етичност научних знања (COMEST) дефинише 2019. вјештачку интелигенцију као „машине које су спосбне да имитирају одређене функције људске интелигенције, укључујући карактеристике као што су перцепција, учење, резонување, рјешавање проблема, језичка интеракција, као и продукцију одређених креативних радова.“ Током протекле деценије развој алата вјештачке интелигенције за помоћ у учењу је експоненцијално растао, а нарочито у току и након пандемије Ковида-19. Свједоци смо безброј апликација, чет боксова, тзв. асистената за учење чије кориштење постаје свакодневница. Међутим, још увијек нема истраживања и резултата како вјештачка интелигенција може доприносити остваривању исхода учења.

Основна питања која се намећу везано за употребу вјештачке интелигенције у образовању су како је искористити да постане полуга која ће побољшати образовање те како осигурати етичку, инклузивну и јаднаку примјену вјештачке интелигенције у образовању. Поред тога, намеће се и питање како образовање може припремити данашње ученике за будући живот и рад са вјештачком интелигенцијом.

Да би се дошло до одговора везаних за изазове које поставља кориштење вјештачке интелигенције у образовању, Унеско је 2019. године организовао конференцију у Пекингу на тему „Планирање образовања у ери вјештачке интелигенције“ на којој је учествовало

⁷ AI and education: guidance for policy-makers - UNESCO Digital Library

преко 500 учесника из више од 100 земаља укључујући представнике власти, академске заједнице, агенција УН-а, цивилног и приватног сектора. Они су разматрали утицај вјештачке интелигенције на остваривање Циља 4. и подциљева у оквиру Циљева одрживог развоја - Образовање 2030 и будућност образовања иза 2030. „Консензус о вјештачкој интелигенцији и образовању из Пекинга“⁸ је кључни документ који је усаглашен на поменутој конференцији и он садржи препоруке владама и осталим актерима у земљама чланицама Унеска да у складу са својим законима, јавним политикама и праксама, размотре активности као одговор на могућности и изазове које представља вјештачка интелигенција у образовању. Препоруке из поменутог документа се односе одређене аспекте кориштења вјештачке интелигенције у образовању:

- Да се приликом израде образовних политика узме у обзир утицај и употреба вјештачке интелигенције а посебно да се планира мултисекторски и мултидисциплинарни приступ у управљању вјештачком интелигенцијом у образовању. Такође, битно је узети у обзир и инвестиције које подразумева употреба вјештачке интелигенције и развоја алата, те размотрити могућности финасирања кроз партнерства са приватним сектором, из међународних фондова и слично.
- Вјештачка интелигенција за менаџмент у образовању подразумева употребу и развој алата који ће унаприједити електронске системе менаџмента у образовању да би се побољшало прикупљање и обрада података а систем постао отворенији и персонализованiji. Такође, вјештачка интелигенција и алати који је користе могу допринијети да се развију нови модели учења у различитим образовним установама које ће моћи користити и наставници и ученици као и родитељи.
- Вјештачка интелигенција се може искористити да оснажи учење и учитеље у смислу подршке наставницима у њиховом педагошком и образовном раду. Међутим, важно је нагласити да интеркација и сарадња међу наставницима и ученицима мора остати срж образовања. Машине не могу замијенити наставнике и њихова права и услови рада морају бити заштићени. Улога наставника је кључна у образовању и потребно је редефинисати њихове компетенције те обезбиједити адекватне тренинге за њих како би могли да раде у условима нове реалности и присутности вјештачке интелигенције у образовању.
- Потребно је извршити ревизију планова и програма и прилагодити их интеграцији вјештачке интелигенције у методе рада. Посебно је важно обезбиједити да употреба нових алата доноси више користи него ризика. Потребно је обезбиједити пилотирање примјене алата вјештачке интелигенције у образовању и њихово тестирање да би се обезбиједила најсврхисходнија примјена у свим школама.

⁸ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368303>

- Потребно је развијати вјештине и знања за живот и рад у ери вјештачке интелигенције. С тим у вези, важно је уобзирити системске и дуготрајне промјене на тржишту рада који су резултати развоја вјештачке интелигенције.
- Едукативни алати вјештачке интелигенције нуде могућности цјеложивотног учења за све. Потребно је истражити могућности вјештачке интелигенције које осигуравају флексибилне путеве и акумулацију знања, препознавања и сертификацију као и трансфер исхода учења за сваког појединца. У овом процесу треба имати на уму потребе старије генерације, посебно жена, те их укључити у стицање вјештина потребних за „живот уз алате вјештачке интелигенције“ како би се разбиле баријере у приступу дигитализацији. Такође, пожељно је планирати и проводити програме едукације везано за нове дигиталне алате да би радници са вишегодишњим радним искуством остали дуготрајно економски активни и били укључени у друштвена догађања.
- Неопходна је промоција једнаком приступу и инклузивном кориштењу алата вјештачке интелигенције те истицати да је технолошки напредак у области вјештачке интелигенције могућност да се побољша приступ образовању рањивим групама, без обзира на пол, инвалидитет, друштвени и економски статус, етничко и културолошко поријекло и географску локацију.
- Потребно је обезбиједити етичко, транспарентно и ревизији подложно кориштење образовних података и алгоритама. Кориштење апликација које користе вјештачку интелигенцију може наметнути питање дилеме отвореног приступа и заштите личних података. Приликом развоја и кориштења апликација треба имати на уму законодавни оквир и етичке ризике који се тичу власништва над подацима, приватности података и доступности истих свима. Потребно је развијати законе и законске оквире заштите података који гарантују етички, недискриминацијски, једнак, транспарентан и ревизији положан систем кориштење података ученика.
- Мониторинг, евалуација и истраживања су неопходна да би се утврдио утицај апликација које користе вјештачку интелигенцију у образовању. Истраживања о ефектима кориштења морају бити мултидисциплинарна да би се прикупило довољно података за доношење адекватних политика у овој области.

Кориштење апликација и алата који користе вјештачку интелигенцију у образовању је све актуелнија тема и у Републици Српској. Свјedoци смо различитих активности приватних предузећа из ИТЦ сектора која организује предавања на тему примјене алата вјештачке интелигенције у образовању у школама и на факултетима у Републици Српској.

Медијска и информацијска писменост и кориштење вјештачке интелигенције у образовању су повезане и имају за циљ развој одговорног и информисаног појединца и читавог друштва. Да би креирање машина за учење, различитих апликација и осталих алата који користе вјештачку интелигенцију нашло адекватну примјену у систему образовања у

Републици Српској и да би образовање припремило грађане на живот у дигиталном добу, Омбудсман дјецу Републике Српске, у складу са мандатом који је регулисан Законом, упућује

препоручу Министарству просвјете и културе Републике Српске да:

- Развије стратегије интеграције алата вјештачке интелигенције у образовни систем уз јасно наведене циљеве, приоритет и стандарде узимајући у обзир да вјештачка интелигенција може помоћи у индивидуализацији учења, праћењу напретка ученика и развоју додатних алата за наставнике. Овај процес треба да се одвија у сарадњи са свим релевантним актерима из ове области из јавног и приватног сектора.
- Иницира доношење политика и потребних законских рјешења која ће јасно регулисати заштиту приватности ученика и етичку примјену технологија вјештачке интелигенције у образовању.
- Покрене, у складу са опредјељењима и ресурсима, пилотирање и тестирање различитих алата вјештачке интелигенције у школама и изврши мониторинг и евалуацију примјене прије шире имплементације.
- Покрене активности информисања јавности и родитеља (путем радионица и информативних сесија) о предностима и ризицима кориштења алата вјештачке интелигенције у образовању јер родитељи, као кључни партнери у образовању, треба да разумију како и да ли вјештачка интелигенција може побољшати образовање њихове дјеце.
- Да у року од 3 мјесеца од дана пријема ове Препоруке обавијести Омбудсман за дјецу РС о предузетим активностима и мјерама.

С поштовањем,

Омбудсман за дјецу Републике Српске

29 Гордана Рајић /
